

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Меркулової Валентини Олександрівни на дисертацію
Любченко Тетяни Сергіївни «Кримінальна відповідальність за умисне
знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право»**

Актуальність проведеного дослідження обумовлюється різними чинниками. В Україні уже доволі тривалий час відбувається сталий процес побудови правової громадянської держави. Війна, яку розпочала росія проти України лише посилює інтенсивність та значення досягнення результатів в цьому напрямку. Безумовним є те, що невід'ємною складовою цього процесу є становлення ефективної та дієвої системи забезпечення прав людини в Україні, загалом, у сфері сучасного судочинства, зокрема. Побудова такої системи є доволі тривалим, складним процесом, який вимагає новітніх підходів у стратегії, тактиці реформування законодавчої та правозастосовної сфери щодо надання правової допомоги, представництва інтересів фізичних та юридичних осіб під час здійснення судочинства в Україні, а також під час формування конституційних засад, теоретичних концепцій.

Переважно саме адвокат (за виключенням окремих випадків, визначених чітко в законодавстві) є тією особою, яка займається правозахисною професійною адвокатською діяльністю, здійснює представництво в судах усіх ланок системи судочинства, підприємствах, установах, організаціях державних органів, надає іншу правову допомогу у відповідності із процедурою, передбаченою законодавством України. І дуже важливим є те, щоб професійна адвокатська діяльність, пов'язана із наданням правової допомоги, здійснювалася за наявності дієвих гарантій та законодавчого інструментарію щодо захисту життя, здоров'я та власності захисника чи представника особи. Дієві гарантії безпеки зазначеної категорії осіб є однією із передумов забезпечення процесуальних основ кримінального судочинства.

Адже дієвий кримінально-правовий захист правомірної адвокатської діяльності від незаконних втручань, порушень гарантій незалежності професійної діяльності та професійної таємниці в значній мірі залежать від чіткості положень чинного вітчизняного кримінального законодавства. З одного боку, в чинному Кримінальному кодексі проглядається особливе ставлення законодавця до формулювання ознак діянь, що посягають безпосередньо на особисті та професійні права захисника, представника особи в правосудді; містять в собі загрозу порушення прав клієнта на належну правову допомогу. За чинним кримінальним законодавством України в Розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» містяться декілька статей, які маємо розглядати як конкретні заходи кримінально-правової охорони правомірної адвокатської діяльності у кримінальному судочинстві. Положення, які містяться у цих нормах, та визначають зміст основних об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, що посягають на визначену сферу кримінально-правових відносин, надають підстави класифікувати ці норми на певні групи. У якості критерію їхнього відокремлення є безпосередній об'єкт посягання.

Окрему групу складають декілька спеціальних складів кримінальних правопорушень, в яких під захист поставлені безпека, здоров'я, життя, майно захисника чи представника особи, їх близьких родичів (зокрема, ст. 399 КК, яка визначає підстави відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна). Всі ці діяння за тяжкістю та визначеною санкцією є злочинами. Тож на тлі загальних складів кримінальних правопорушень, що визначають відповідальність за посягання на життя, здоров'я та майно громадян України, виокремлюються спеціальні норми за ознакою потерпілої особи (захисник, представник особи, їх близькі родичі).

Проте з іншого боку, тенденції доктрини кримінального права в розглядуваній сфері свідчать про наявність значної кількості законодавчих проблем в частині формалізації ознак більшості діянь, що посягають на особисті та професійні права захисника, представника особи в правосудді. Теоретичного, правового та правозастосовного переосмислення потребують питання, які стосуються: чіткості визначення ознак диспозицій цих кримінально-правових норм; оцінки реального ступеня тяжкості вчиненого діяння; шляхів набуття відповідною санкцією дієвого кримінально-правового охоронного значення; підстав розмежування суміжних діянь, які містять тотожні об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення. Зазначені проблеми в тій, чи іншій мірі стосуються і розглядуваної в дисертації норми. Тож, не зважаючи на доволі не велику кількість за даними офісу Генерального прокурора відповідних діянь (з 2020 –по перше півріччя 2025 р. – 24 випадки), - зазначені проблеми теорії кримінального права та кримінального законодавства потребують свого вирішення.

Узагальнюючи зазначене, маємо визнати те, що обрана автором тема має важливе теоретичне та практичне значення, а дисертаційне дослідження Любченко Тетяни Сергіївни «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є своєчасним та вкрай актуальним дослідженням.

Оцінюючи дисертацію загалом маємо звернути увагу на ті положення, які доводять обґрунтованість та достовірність виконаної роботи, висновків, рекомендацій, які сформульовані в дисертації.

Дисертація оформлена відповідно до державного стандарту. Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам. Наукові положення в тексті дисертації за формою викладу дохідливі, у смисловому значенні взаємопов'язані.

Мета дисертації полягає в дослідженні питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, на підставі якого автором сформовані пропозиції щодо змісту ознак основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого розглядуваного кримінального правопорушення, доцільного обсягу караності у разі його вчинення.

Чітко та системно сформульовані завдання дослідження, які логічно впливають з визначеної мети. За змістом та сутністю завдання є

підтвердженням комплексного характеру дослідження, як такого, що полягає у необхідності послідовного розгляду теоретичних, законодавчих та правозастосовних аспектів визначеної автором проблеми. Зокрема, передбачено дослідження особливостей доктрини права щодо відповідальності за ст. 399 КК; етапів становлення та історичного розвитку даного виду кримінальної відповідальності; зарубіжного законодавчого досвіду; специфічності об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння, визначених у ст. 399 КК; особливостей кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи; дієвості чинної санкції ст. 399 КК.

В роботі чітко виділені *об'єкт та предмет дослідження*. Аналізуючи дисертаційну роботу здобувача, можна встановити, що вони відповідають темі, визначеній автором, свідчать про адекватність обраних методологічних підходів для вирішення поставлених завдань.

Значну увагу автор надає *методології дослідження*. Дисертант застосувала значний перелік загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: діалектичний; історико-правовий; системно-структурний; порівняльно-правовий; соціологічний (анкетування); статистичний, моделювання. Конкретно зазначено, в яких саме підрозділах використовуються ці методи дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять результати систематизації статистичних та аналітичних матеріалів Офісу Генерального прокурора за 2020-2025 рр. щодо кількості зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень, передбачених ст. 399 КК; результати вивчення 30 ухвал, винесених за цей час у всіх областях України; результати опитування 100 працівників Національної поліції України щодо визначення проблемних питань кримінальної відповідальності за ст. 399 КК.

Результати дослідження мають *належний рівень апробації*: Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких чотири *статті* – у наукових фахових виданнях України, вісім *тез доповідей*, які оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Здійснивши комплексний системно-правовий та порівняльно-правовий аналіз спеціальних джерел права, чинного вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства, матеріалів проведеного соціологічного дослідження, статистичних даних тощо, - автор обґрунтовує низку положень, висновків та рекомендацій, що мають важливе теоретико-правове та практичне значення.

Наукова новизна праці полягає в тому, що автором сформульовано пропозиції щодо *зміни конструкції норми та ряду положень КК*, які мають сприяти покращенню розуміння сутності аналізованого кримінального правопорушення, ефективності кримінально-правової охорони та дієвості відповідальності (покарання).

Автором надає власне бачення співвідношення змісту ознак основного,

кваліфікованого, особливо кваліфікованого складів діянь, передбачених ст. 399 КК; формулює суттєві пропозиції щодо використання оціночних понять в даній нормі, ознак їхнього змісту; пропонує поширення переліку обтяжуючих обставин, які мають впливати на обсяг та характер відповідальності, а отже вид та розмір покарань, визначених у санкціях ч. 1-3 ст. 399 КК.

Обґрунтованим є твердження щодо необхідності зміни підходів в частині оцінки інтелектуальної та вольової ознаки діяння, яке вчиняється неповнолітньою особою, зважаючи на об'єктивну та суб'єктивну можливість усвідомлення дитиною в віці 14 років як небезпечності протиправного посягання на право власності (що відтворено в положеннях ст. 22 КК), так і сутнісних ознак небезпечності спричинення такої шкоди учасникам кримінального судочинства (а отже можливість розуміння цінності правосуддя як такого).

Оцінка структури та конкретного змісту дисертації. Структура і зміст дисертаційного дослідження Любченко Тетяни Сергіївни на тему «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» є логічно побудованими, зумовленими поставленою метою та завданнями дослідження, його об'єктом і предметом. Послідовність, взаємозв'язок розділів та підрозділів дисертації, спрямовані на реалізацію визначеної автором мети дослідження, а відповідно, залежно від особливостей предмету дослідження кожного підрозділу, в тій чи іншій мірі торкаються найважливіших для автора питань.

Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (236 найменувань на 25 сторінках) і п'яти додатків (на 20 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 240 сторінок, із них обсяг основного тексту – 175 сторінок.

Зміст *анотації* відображає основні положення дослідження.

У розділі 1 автором здійснено комплексний аналіз сучасного стану та методології наукового дослідження визначеної проблеми (підрозділ 1.1.); становлення та історичного розвитку інституту кримінальної відповідальності за розглядуване діяння (підрозділ 1.2); особливостей зарубіжного досвіду щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (підрозділ 1.3.).

Так втор справедливо приділив основну увагу не лише дослідженню конкретного змісту доктринальних джерел, які безпосередньо або ж опосередковано стосувалися проблем кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, але й здійснив систематизацію цих джерел відповідно до спрямування дослідження та виокремлення проблемних аспектів. Погоджуємося із автором у тому, що на сьогодні найбільш актуальними є питання, які стосуються: розуміння родового, видового та безпосереднього об'єкту даного посягання; розуміння характеру та сутнісних ознак конкретної кримінально-протиправної поведінки, яка полягає у знищенні або пошкодженні майна та їх розмежуванні; визначення розміру пошкодження або ж знищення майна як підстави для відповідальності за ч. 1 ст. 399 КК; виокремлення та розмежування розміру заподіяної шкоди як ознак

основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу; розуміння переліку та сутності обтяжуючих обставин як таких, що мають оцінюватися як кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі обставини; ступеня тяжкості діянь, ознаки яких визначені у ч. 1-3 ст. 399 КК, і відповідно, визначення доцільного обсягу кари (виду та терміну покарання).

Доволі чітко та систематизовано розглядається поетапне становлення та реформування розглядуваного інституту, справедливо звертається увага на поступовість цього процесу, який у підсумку завершився законодавчим закріпленням спеціальної кримінально-правової норми, що має забезпечувати права власності осіб, які надають на законних підставах правову допомогу. Автор виокремлює історичні етапи становлення кримінальної відповідальності за розглядуваний нами вид діяння, зважаючи на особливості способу знищення чи пошкодження чужого майна та його виду (з найдавніших часів до початку ХХ століття. Виокремлюється радянський період особливого впливу політичної складової на кримінальне законодавство, коли значення мало те, кому належить власність (форма власності) - ХХ століття – до 1991 р. Насамкінець, законодавець віднайшов за необхідне піти по шляху виокремлення спеціальних складів на підставі специфічних професійних властивостей категорії потерпілих (чинне кримінальне законодавство).

Особливо важливе місце та значення для законодавчої та правозастосовної практики в сфері захисту прав та законних інтересів громадян в Україні посідають міжнародно-правові аспекти. Щонайменше на двох рівнях: з точки зору відповідності вітчизняного законодавства та правозастосування міжнародно-правовим стандартам та стану впровадження позитивного зарубіжного досвіду. Зважаючи на інтенсивність євроінтеграційних процесів, пріоритетності набувають європейські стандарти правозахисної адвокатської діяльності, а відповідно і досвід європейських країн у сфері дієвого забезпечення адвокатами доволі важливого для держави сектору життєдіяльності суспільства. Відповідно, автор, здійснивши порівняльно-правове дослідження та системний аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн прийшов до обґрунтованих висновків, сутність яких полягає у тому, що в більшості випадків в інших країнах світу умисне знищення та пошкодження майна захисника чи представника особи розглядається як певна форма втручання в їхню діяльність, проте розглядається як злочин проти власності. Є виключення, коли встановлюється кримінальна відповідальність за конкретні форми втручання чи перешкоджання діяльності зазначених осіб (за певні види насильницької поведінки; за знищення та пошкодження майна тощо).

У розділі 2 автором проаналізовано зміст та сутність об'єктивних (підрозділи 2.1., 2.2.) та суб'єктивних (підрозділи 2.3., 2.4.) ознак складу розглядуваного кримінального правопорушення - умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи.

Зважаючи на те, що визначення *родового, видового об'єкта* кримінальних правопорушень, ознаки яких містяться у ст. ст. 397-400, 400-1 КК, передбачених у XVIII розділі Особливої частини КК України, є предметом наукової дискусії, - особливої актуальності набуває наукова позиція автора, який здійснив

комплексне дослідження стосовно розглядуваних діянь. Автор пропонує: *родовим об'єктом* кримінальних правопорушень, зазначених у розділі XVIII Особливої частини КК України, а відповідно і діяння, передбаченого ст. 399 КК є охоронюваний нормами КК порядок суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя, відносини у сфері сприяння здійснення такої діяльності та надання правової допомоги; *основним безпосереднім об'єктом діяння*, передбаченого ст. 399 КК, - встановлений порядок здійснення законодавчо врегульованої діяльності, спрямованої на надання правової допомоги; *додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом* - право власності; *додатковим факультативним безпосереднім об'єктом* – здоров'я, життя, честь, гідність осіб, які здійснюють діяльність, спрямовану на надання правової допомоги. Відповідно, предметом є рухоме чи нерухоме майно, що належить по праву власності потерпілій особі.

Погоджуємося із обґрунтуванням автором пропозиції щодо доцільності заміни у диспозиції основного складу терміну «близькі родичі» та термін «близька особа».

На увагу заслуговують результати дослідження, та авторська позиція щодо особливостей характеру різних форм кримінально-протиправної *поведінки як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони*. Поглиблюються результати наукових досліджень щодо розуміння такого виду активної кримінально-протиправної поведінки, яка спрямована на «знищення майна» або ж «пошкодження майна», їхніх характерних ознак та критеріїв достатніх для розмежування між цими поняттями. Пропонується розглядати: знищення – як такий протиправний руйнівний вплив, коли майно припиняє існувати, не може бути відновленим, не може бути використаним за цільовим призначенням, припиняється право власності на нього; пошкодження - відтворюється у погіршенні якості чи зменшенні цінності, призводить до тимчасової неможливості використання майна.

Маємо погодитися із автором щодо важливості конкретизації мінімального розміру спричиненої шкоди, як підстави для відповідальності за ч. 1 ст. 399 КК, Пропонується запровадити практику єдиного підходу у посяганнях на власність, коли в основному складі діяння використовується поняття «шкода у значному розмірі», в кваліфікованому та особливо кваліфікованому складі – «шкода у великому розмірі» та «шкода в особливо великому розмірі». Підтримуємо автора в тому, що критерієм визначення розміру шкоди має стати зміст примітки до ст. 185 КК.

Справедливо звертається увага на те, що граматичне та системно-правове тлумачення змісту норми надає достатні підстави для формування авторської наукової позиції щодо змісту та сутності ознак суб'єктивної сторони розглядуваного діяння: вини у формі прямого умислу (усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння; передбачення настання суспільно небезпечних наслідків; бажання їх настання); мотиву, обумовленого правомірною діяльністю щодо надання правової допомоги. І що важливо, автор пропонує розглядати знищення та пошкодження майна як певний різновид прояву перешкоджання потерпілому у виконанні своїх професійних обов'язків (мета діяння).

У розділі 3 автором розглядаються проблеми кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих ознак (3.1) та покарання за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (3.2).

В розглядуваній кримінально-правовій нормі законодавець доволі часто використовує оціночні поняття (категорії), як в основному, так і кваліфікованому та особливо кваліфікованому складі, ознаки якого містяться у ст. 399 КК («близькі родичі»; «шкода особливо великому розмірі»; «тяжкі наслідки»). В доктрині кримінального права уже сталими є проблеми, які стосуються питання порядку формалізації та підходів щодо тлумачення «оціночних понять», співвідношення тих категорій, які мають бути визначені в законодавстві, а які використовуватимуться лише у теорії кримінального права. Складовою цієї проблеми є питання щодо доцільної кількості оціночних питань, які не мають аутентичного тлумачення і віддаються на розсуд суду; щодо підвищення кількості та значення Приміток до конкретної кримінально-правової норми, в якій розкриватиметься зміст поняття; доцільності формулювання Глосарію до кримінального законодавства та можливостей охоплення ним усіх оціночних понять тощо. Тож на особливу увагу заслуговують положення дисертації, в яких відтворюється позиція автора з цього приводу.

На підтримку заслуговує наукова позиція автора щодо уточнення змісту та ознак певних оціночних понять, зокрема і тих, що використовуються у особливо кваліфікованому складі діяння. Автор пропонує визнати під поняттям «тяжких наслідків» - заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, самогубство потерпілої особи, психічний розлад, залишення потерпілого без житла або засобів існування, тривалі припинення чи дезорганізація роботи підприємства, установи чи організації..

Пропонується здійснювати тлумачення щодо способів вчинення діяння, виходячи із тотожності розуміння «вчинення діяння загальнонебезпечним способом» та «вчинення діяння шляхом підпалу чи вибуху».

Погоджуємося із оцінкою спричинення смерті або заподіяння тяжких тілесних навіть щодо однієї потерпілої особи як особливо кваліфікуючих ознак.

На підставі проведеного дослідження автор суттєво пропонує змінити підходи щодо визначення переліку обставин, як таких що розглядатимуться як кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі обставини. Пропонується кількість частин збільшити до чотирьох, в яких у якості таких ознак мають бути визнані загальнонебезпечний спосіб, співучасть, великий розмір шкоди (ч. 2 ст. 399 КК); загибель людини, завдання тяжких тілесних ушкоджень, інші тяжкі наслідки, особливо великий розмір шкоди (ч. 3 ст. 399 КК), загибель людей (ч. 4 ст. 399 КК).

На підставі дослідження доктринальних джерел, зарубіжного законодавчого досвіду автор пропонує внести зміни у санкції всіх частин ст. 399 КК. В значній мірі запропоновані зміни в частині караності діянь, ознаки якого містяться у ст. 399 КК, пов'язані із запропонованими автором структурними змінами кримінально-правової норми, зміною оцінки тяжкості окремих видів кримінально-протиправної поведінки, конкретизацією розміру спричиненої шкоди в кожній частині досліджуваної статті тощо. Автор, посилаючись на результати соціологічного

дослідження, та керуйтесь необхідністю дотримання єдності законодавчої техніки та уніфікації санкцій за вчинення діянь однакового ступеня тяжкості, доводить доцільність перегляду санкцій. Зміни стосуються як розмірів альтернативних покарань, визначених в основному складі ч. 1 статті (пропонується встановити розмір штрафу від однієї до двох тисяч НМДГ, пробаційний нагляд та обмеження волі – до п'яти років); так і термінів позбавлення волі в ч. 2 (пропонується зниження нижчої межі з п'яти до трьох років); в ч. 3 – без змін; в новій ч. 4 пропонується встановити позбавлення волі від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі.

У висновках за результатами дисертаційного дослідження сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також рекомендацій, що мають вагомим кримінально-правове значення. Є всі підстави стверджувати, що висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті й завданням дослідження, повністю відтворюють зміст та спрямування кожного підрозділу дисертації.

Переважна більшість авторських здобутків *впроваджена у науково-дослідницьку діяльність, навчальний процес, законодавчу та правозастосовну сферу*, що підтверджується актами впровадження.

У додатках до роботи міститься матеріал, що засвідчує *вивчення емпіричної бази дослідження (з приводу визначення проблемних питань кримінальної відповідальності за ст. 399 КК; довідка щодо результатів анкетування; пропозиції про внесення змін до КК тощо)*.

Крім розглянутих вище наукових положень, в роботі *містяться і інші положення, висновки та рекомендації*, які у сукупності забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Позитивна оцінка дисертаційного дослідження Т.С. Любченко у цілому та її окремих положень не виключає можливості та необхідності ***звернути увагу на окремі міркування автора, які носять дискусійний характер, висловити певні зауваження щодо нечіткості та недостатньої повноти окремих положень дисертації.***

1. Дослідження *історичних аспектів* розглядуваного кримінально-правового інституту передбачає як аналіз його становлення, так і напрямків реформування, в тому числі і перспектив його подальшого розвитку. Перспективи реформування вітчизняного кримінального законодавства в досліджуваній сфері (поміж іншого) відтворюються у змісті відповідних законодавчих положень Проекту КК, який досить тривалий час обговорювався науковою спільнотою.

Порівняння змісту чинного вітчизняного кримінального законодавства із Проектом КК надає підстави визначитися із певною проблемою – звуженням сфери захисту законних прав клієнта. Такий підхід спостерігається на декількох рівнях, як щодо характеру кримінально-протиправної поведінки, яка має розглядатися як посягання на порядок здійснення кримінального судочинства, так і стосовно доцільності (недоцільності) виокремлення спеціальних складів злочинів, зокрема, пов'язаних із посяганням на право власності захисника чи

представника особи. На тлі запропонованого підходу щодо рівнозначної оцінки ступеня небезпечності незаконного впливу як на представників обвинувачення, так і захисту (за умови рівності сторін кримінального провадження), що є цілком правильно, - законодавцю пропонується відмовитися від формулювання спеціальних кримінально-правових норм, що мають передбачати відповідальність за посягання на особисті права захисника та представника особи. Вважаємо за доцільне у якості результату дослідження ретроспективних аспектів визначитися із авторською позицією з цього приводу.

2. Позитивним науковим надбанням автора є *дослідження особливостей зарубіжного законодавства* в розглядуваній сфері, на підставі чого автор сформулював висновки щодо специфічності та різних підходів щодо кримінально-правової охорони права власності захисника та представника особи. Проте проблема доцільності (недоцільності) формулювання у розділах (главах), що мають родовим об'єктом «правосуддя», «судочинство» спеціальних складів злочинів, що посягають на особистісні блага захисника, представника особи є глобальною. Зарубіжний законодавчий досвід окремих країн Європи доводить той факт, що ставлення до доцільності виокремлення (чи не виокремлення) спеціальних складів злочинів розглядуваного нами виду (посягання на життя, здоров'я, власність тощо) є доволі різним. Умовно маємо виокремити дві групи країн, які різняться ставленням до співвідношення загальних та спеціальних кримінально-правових норм щодо відповідальності за посягання на особистісні блага зазначеної категорії потерпілих. Це країни, де ознаки відповідних діянь містяться лише у *загальних кримінально-правових нормах*: з визначенням категорії потерпілих за ознакою виконання службових обов'язків у якості кваліфікуючої обставини; виокремлення саме учасників кримінального судочинства як потерпілих від посягання, в тому числі і адвоката – як обставини, що обтяжує відповідальність; взагалі без визначення цієї кваліфікуючої ознаки. І є країни, де законодавець частково вирішує питання за рахунок формулювання спеціальних складів кримінальних правопорушень, які виокремлюються у Кримінальному кодексі у розділах (главах), що мають родовим об'єктом «правосуддя», «судочинство», а частково за рахунок загальних складів, які застосовуються у разі настання реальної суттєвої шкоди.

У висновках автор частково звернув на цю різницю увагу. Проте бажано було б конкретно висловитися з приводу того, який із світових законодавчих досвідів автор вважає більш прийнятним та доцільним для імплементації у вітчизняне законодавство.

До того ж, слід зазначити, що невід'ємною складовою вступу до дисертації мав би стати перелік та характер законодавчих джерел – як правової бази дослідження, взагалі, зарубіжного законодавства, зокрема (що є предметом дослідження підрозділу 1.3). Адже обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації в частині дослідження зарубіжного законодавства саме базується на аналізі законодавчих джерел.

3. Автор пропонує визнати *родовим об'єктом* кримінальних правопорушень, зазначених у розділі XVIII Особливої частини КК України, а відповідно і діяння, передбаченого ст. 399 КК є охоронюваний нормами КК порядок суспільних

відносин у сфері здійснення правосуддя, відносини у сфері сприяння здійснення такої діяльності та надання правової допомоги (С. 186).

Дозвольте висловити певні сумніви щодо правильності такого визначення. Якщо виходити із загальноновизнаної наукової позиції, що родовим об'єктом є певна сфера суспільних відносин, яка охороняється певною кількістю однорідних (однакових) за окремими ознаками кримінально-правових норм, що містяться у відповідному Розділі Особливої частини КК, - то маємо визнати правильність лише першої частини авторського визначення («охоронюваний нормами КК порядок суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя»). Друга частина («відносини у сфері сприяння здійснення такої діяльності та надання правової допомоги») скоріше свідчать до наявності видового об'єкта – сфери правосуддя, яка охороняється певною групою кримінально-правових норм, ознаки яких містяться у ст. ст. 397 – 400-1 КК.

4. Аналіз змісту дисертації посилив нашу увагу до питання співвідношення між словосполученнями «перешкоджання правомірній діяльності захисника чи представника особи...» (ст. 397 КК) та «у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» (ст. ст. 398-400 КК). Співставлення цих понять свідчить про те, що в першому випадку законодавець підкреслює той факт, що об'єктом охорони є лише правомірна адвокатська діяльність (або ж іншої особи, що надає правову допомогу). А отже діяльність, яка відповідає основним положенням Законів, правилам адвокатської етики, змісту присяги, договору про надання правової допомоги і специфічним спрямуванням діяльності захисника чи представника особи. У другому випадку законодавець поширює сферу застосування підстав кримінальної відповідальності. Вимоги щодо правомірності, законності діяльності особи по наданню правової допомоги не вимагається. Наскільки правильним є таке розмежування? Адже зазначені норми є суміжними, однаковими за родовим та основним безпосередніх об'єктом посягання. До того ж, зарубіжний законодавчий досвід свідчить про доволі широке тлумачення поняття «перешкоджання», підвидами якого можуть розглядатися і посягання на власність захисника та представника особи.

Стосовно співвідношення цих оціночних понять в дисертації спостерігають ся певні суперечності. Так, формулюючи положення щодо мотиву вчинення розглядуваного діяння, автор стверджує про те, що «мотив, обумовлений правомірною діяльністю потерпілого щодо надання правової допомоги» (С. 26). Проте у висновках йдеться про те, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив – вчинення діяння «у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» (С. 190). А далі, - у запропонованій автором новій редакції ч. 1 ст. 399 КК автор вже використовує словосполучення «у зв'язку з правомірною діяльністю, пов'язаною із наданням правової допомоги» (С. 193). Вважаємо за доцільне в якості результату дослідження визначитися із цим питанням та обґрунтувати доцільний варіант саме у висновках дисертації.

5. Автор пропонує нову редакцію норми, як результат виконаного дослідження стосовно понятійного апарату, обов'язкових об'єктивних та

суб'єктивних ознак складу розглядуваного нами діяння, співвідношення обставин, які слід розглядати як кваліфіковані та особливо кваліфіковані обставини тощо. Переважно погоджуючись із пропозиціями щодо змісту ч. 1 та 2 даної статті, в той же час маємо певні міркування стосовно співвідношення змісту окремих обставин, які пропонується визначити у ч. 3 та ч. 4 ст. 399 КК.

Попередньо маємо нагадати, що за чинної редакції ч. 3 ст. 399 КК виникають певні питання щодо правильності формулювання її ознак. Має місце певна суперечливість законодавчих положень в тій частині змісту, де законодавець після переліку настання реальних тяжких наслідків (тяжкі тілесні ушкодження) та особливо тяжких наслідків (загибель декількох осіб) узагальнює такий стан словосполученням «настання інших тяжких наслідків».

Пропозиція автора полягає у тому, що автор пропонує диференціювати відповідальність за «спричинення смерті однієї людини», в ч. 3 статті, а «спричинення загибелі людей» - особливо кваліфікуючу обставину, передбачену ч. 4 даної статті. Відповідно значно посиливши обсяг кари (від 10 до 15 років позбавлення волі або довічне позбавлення волі). При цьому автор знову ж таки в ч. 3 використовує словосполучення «інші тяжкі наслідки» (окрім загибелі однієї людини, спричинення тяжких тілесних ушкоджень) (С. 193). Це не узгоджується із іншими положеннями дисертації.

Існує власне пропозиція автора, що слід розуміти під поняттям «тяжких наслідків» - заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, самогубство потерпілої особи, психічний розлад, залишення потерпілого без житла або засобів існування, тривалі припинення чи дезорганізація роботи підприємства, установи чи організації (С. 26). Воно не охоплює позбавлення життя навіть однієї людини. До того ж, в положеннях, які дістали подальшого розвитку йдеться про те, що спричинення смерті навіть щодо однієї потерпілої особи є особливо кваліфікуючою ознакою (С. 27).

Вважаємо настання смерті навіть однієї особи є особливо тяжкими наслідками. Тож чи доцільно диференціювати відповідальність залежно від кількості загиблих. Життя кожної людини є безцінним і важливим для держави.

6.Окремо постоїть проблема *дієвості кримінально-правових заходів щодо забезпечення правомірної діяльності* з надання правової допомоги захисника чи представника особи. На тлі збільшення в останні роки посягань на права та законні інтереси цієї категорії осіб під час здійснення правосуддя, спостерігаються поодинокі випадки направлення обвинувальних вироків до суду, а тим більш – засудження до реального відбування покарання, що опосередковано доводить низький рівень превентивної функції кримінально-правових норм, ознаки яких визначено у ст. ст. 397-400 КК України.

Тож на особливу увагу мають заслуговувати результати дослідження автора з приводу не лише формулювання власного бачення змісту санкцій (виду та розміру покарання) розглядуваної кримінально-правової норми, а й обґрунтування внесених змін щодо кожної частини норми. До речі це мало б і визначати новизну дослідження. У висновках міститься лише узагальнене пояснення. Так, наприклад, викликає сумнів доцільність зниження нижчої межі покарання у вигляді позбавлення волі в ч. 1 ст. 399 КК з п'яти до трьох років (що

пов'язується із зменшенням розміру шкоди). Адже автор пропонує визначення в цій частині у якості обтяжуючої обставини – вчинення діяння у співучасті. Формулювання цієї ознаки наступним чином: «за попередньою змовою групою осіб», - надає підстави визнати, що це має охоплювати і інші форми організованої злочинності, що є доволі суттєвим чинником, який впливає на тяжкість діяння.

Висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем, відтворюють власну наукову позицію рецензента. *Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Т.С. Любченко, яка є самостійним завершеним комплексним дослідженням актуальної теми.*

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Грунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження Любченко Тетяни Сергіївни на тему «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеним монографічним дослідженням, яке виконане на належному рівні та відповідає вимогам, що пред'являються до подібного роду робіт. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм

законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату чи фальсифікацій. Висновки та рекомендації, які отримані у процесі дослідження мають важливе практичне та теоретико-правове значення для кримінально-правової науки.

Таким чином, дисертація Любченко Тетяни Сергіївни на тему «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отриманні нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання; відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Любченко Тетяна Сергіївна на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

ОПОНЕНТ:

**Професор кафедри кримінального права
та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

 Валентина Меркулова

ПОГОДЖЕНО:

**Перший проректор
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

 Максим Корнієнко